

Den 7. juni 2005 arrangerte Norges Bank i tilknytning til prosjektet “Historisk-monetær statistikk for Norge” en konferanse på Bogstad gård. Konferansen var Norges Banks bidrag til 100-årsmarkeringen av unionsoppløsningen i 1905. Westye Høegh, formann i Bogstad Stiftelses styre (familierepresentant for de siste private eierne av Bogstad gård) hadde velvilligst stilt stedet til disposisjon. I denne boken publiserer vi foredragene som ble holdt på denne konferansen. Vi har kalt boken “Tilbakeblikk på norsk pengehistorie”. Stedet og datoen preger utvalget av bidrag til boken.¹

Høsten 2004 publiserte Norges Bank boken “Historical Monetary Statistics for Norway 1819-2003” redigert av Øyvind Eitrheim, Jan T. Klovland og Jan F. Qvigstad. Formålet var å samle og systematisere historisk datamateriale med relevans for prisstabilitet og finansiell stabilitet og å gjøre dette materialet tilgjengelig for forskning og analyse. I denne boken presenteres foreløpige resultater fra arbeidet med å lage historiske lønnsdata for perioden 1726-2004. Det arbeides med å supplere det historiske datagrunnlaget med tall for korte pengemarkedsrenter og utdrag av bankenes balanser før 1900. Dette arbeidet ventes ferdig i 2006. Arbeidet med innsamling og dokumentasjon av det historiske datagrunnlaget blir ledet av professorene Ola Honningdal Grytten og Jan Tore Klovland fra Norges Handelshøyskole. De historiske dataseriene som samles innenfor dette prosjektet, kan lastes ned fra Norges Banks nettsider, og vi tar sikte på å oppdatere dataene jevnlig og gi utfyllende dokumentasjon av revisjoner og nye serier etter hvert som disse blir tilgjengelige.²

Hensikten med det historisk-monetære prosjektet i Norges Bank er ikke bare å samle data, men også å bruke datamaterialet til analyser. Jan F. Qvigstad har analysert de unormale periodene - periodene hvor prisene ikke har vært stabile. Hva kjennetegner disse periodene? Første observasjon er at både

---

¹Takk til studentene Leif A. Alendal og Pål Mathiesen for bistand med korrekturlesing av manus til boken.

²Se http://www.norges-bank.no/stat/historiske_data/en/hms/

inflasjon og deflasjon har opptrådt med en viss hyppighet i løpet av 500-årsperioden, og at inflasjon som regel etterfølges av deflasjon. Felles trekk for ustabilitet synes å være krig, uår og epidemier - og da særlig når flere av disse begivenhetene faller sammen i tid. Det er imidlertid ikke alle perioder med sterk prisvariasjon som har ført til *varig* endring i prisenivået. Noen episoder på 1700-tallet illustrerer dette. Århundret var preget av tre kriger med tilhørende inflasjon. Bare én av episodene førte til *varig* endring i prisenivået.

Under den store nordiske krig tidlig på 1700-tallet og i forbindelse med den østerrikske arvefølgekrig på 1740-tallet ble inflasjon fulgt av deflasjon og gjenoppbygging av prisenivået. Under syvårskrigen (1756-63) fikk vi imidlertid en *varig* endring av prisenivået. Vanligvis gir krig og forberedelser til krig rask økning i statsutgiftene uten at de er fullt ut skattefinansiert. Vi får dermed inflasjon. Når krigen er over, blir kongens lån tilbakebetalt ved skatteinnkreving og pengesanering, og prisenivået blir gjenoppbygget. Dette mønsteret ble fulgt i de to første tilfellene. Etter syvårskrigen klarte ikke kongen å innføre nye skatter. Særlig mangelfull ble skatteinnkrevingen i den norske delen av tvillingrikene. Prisenivået fra før krigen ble ikke gjenoppbygget. Qvigstad konkluderer med at selv om prisstabilitet er det normale, så er det perioder med sterk variasjon i prisene. Gjennomgående er det slik at etter de fleste periodene med inflasjon og deflasjon, gjenoppbygges prisenivået. Det er bare et mindretall av de unormale episodene (seks i alt) hvor det skjer varige endringer i prisenivået.

Øyvind Eitrheim har skrevet om Bogstad gård, Peder Anker og trukket frem enkelte pengehistoriske episoder fra tiden før og etter 1814. Peder Anker og Bogstad gård har spilt viktige roller i Norges historie. Anker ble høsten 1814 utnevnt til Norges første statsminister i Stockholm, og som vertskap på Bogstad gård brukte han stedet som representasjonsbolig når han var i Norge. Napoleonskrigene satte sine spor i det dansk-norske tvillingriket og skapte store økonomiske forstyrrelser. Den dansk-norske stat gikk bankerott, og pengevesenet sluttet så å si å fungere. Trelastadelen, inklusive Ankerbrødrene, led store økonomiske tap. De to første forsøkene på å gjenopprette tilliten til pengevesenet mislyktes. Opprettelsen av Norges Bank i 1816 ble starten på en viss stabilisering, men starten var vanskelig, og nye tilbakeslag fulgte. Fra 1822 ble kursen satt for å knytte pengesedlene til sølv, men det var først 20 år senere at sedlene oppnådde pari kurs.

I sitt åpningsforedrag på konferansen pekte sentralbanksjef Svein Gjedrem på at vi kan gå til historien for å lære, slik at vi står bedre rustet til å treffe de rette valgene fremover. Historieforskning kan brukes til å kaste lys over økonomiske sammenhenger og kanskje lovmessigheter. Som et eksempel tok Gjedrem utgangspunkt i situasjonen i 1905 og stilte spørsmålet om det var mulig ut fra de historiske trender - slik de var da - å fremskrive utviklingen de neste 100 årene. En lærdom av denne analysen er at det er svært vanskelig å forutse den realøkonomiske utviklingen med utgangspunkt i enkle trendfremskrivninger. En annen lærdom er at prisstabilitet ikke kommer av seg selv. Betydelige forstyrrelser og feilslått økonomisk politikk kan føre til at økonomien mister sitt nominelle ankerfeste.

Ola Honningdal Grytten presenterte foreløpige resultater fra arbeidet med å konstruere sammenhengende nominelle lønnsreiser for industri og skipsfart tilbake til 1700-tallet. De nye reiser for nominelle

lønninger bygger i hovedsak på allerede utførte arbeider samt data hentet fra professor Ingvar Wedervangs lønns- og prishistoriske arkiv ved Norges Handelshøyskole.

Lars Jonung har sett nærmere på den skandinaviske myntunionen (SMU) fra 1873 som Norge formelt sluttet seg til i 1875. Myntunionen bygde, ifølge Jonung, på den nye felles valutaenheten - den skandinaviske kronen. Jonungs artikkel belyser etableringen, funksjonsmåten, effektene og oppløsningen av den skandinaviske myntunionen. Han sammenligner dessuten den skandinaviske myntunionen med dagens europeiske økonomiske og monetære union (EMU). En konklusjon er at medlemskap i EMU krever større grad av økonomisk og politisk tilpasning enn medlemskap i SMU gjorde på sin tid. Jonung hevder dessuten at medlemskap i euroområdet bør sees som en tilbakevending til den stabiliseringspolitiske linje som rådde da SMU ble etablert for 130 år siden.

Bård Frydenlund har skrevet om embedsmannen og handelsmannen Peder Anker, og gir et historisk riss av forretningslivet i Christiania i tiden før 1814. Eksemplene som trekkes frem, er knyttet til arbeidet med oppføring av en ny masovn på Fossum ved Bogstadvannet, og bygging av kjerraten i Åsa i perioden 1805-09 for å sikre tilgang av tømmer til Ankers sagbruk langs Lysakervassdraget.

Preben Munthe beskriver Ankerbrødrenes reise gjennom Europa og deres møte med Adam Smith tidlig på 1760-tallet. Unge adelsmenn og sønner av velstående foreldre i Europa på 1700-tallet tilbrakte gjerne flere av sine ungdomsår på såkalte "dannelsesreiser". I tillegg til språk og viktige kontakter for senere års forretningsvirksomhet, gav disse reisene også mulighet for de unge til å motta intellektuelle stimulanser fra europeisk tenkning innenfor filosofi, økonomi og politikk. I Munthes artikkel trekkes linjene fra Ankerfamiliens reise til utformingen av Norges Grunnlov vel 50 år senere.³

Aanund Hylland reflekterer over unionsoppløsningen i 1905. Han argumenterer for at vi gjerne kan feire 7. juni, men *ikke* med den begrunnelse at unionen med Sverige ble oppløst denne datoen. For å hevde at unionen ble oppløst 7. juni, må man forutsette at Norge ikke følte seg bundet av sine internasjonale forpliktelser, altså at vi kunne følge avtaler så lenge vi anså det å være i egen interesse, men neglisjere dem om det skulle passe oss. Blant stormakter har dette ikke vært en helt uvanlig holdning, verken før eller etter 1905. Vi i Norge bør imidlertid ikke gjøre eller si noe som støtter en slik holdning, skriver Hylland.

Oslo, 30. desember 2005

Øyvind Eitrheim og Jan F. Qvigstad

---

³Ankerfamilien kom senere i kontakt med en annen meget kjent økonom, Thomas R. Malthus, da han besøkte Norge sommeren 1799, året etter at han hadde publisert sitt berømte verk "*Essay on the Principle of Population*" (Malthus, 1798). Malthus besøkte Bernt Anker på hans landsted på Frogner gård (i dag Oslo bymuseum i Frognerparken) og Peder Anker på Bogstad gård. I reisedagboken for 28. juni 1799 sier Malthus om Bogstad: "*Ankers hus viste seg uten sammenligning å være det mest praktfulle vi hittil hadde sett*", Thomas R. Malthus "*Reisedagbok fra Norge 1799*", s. 36, redigert av P. James, Royal Economic Society (1966), oversatt til norsk ved T. Bryn, J. W. Cappelen forlag A/S 1968. Reisedagboken beskriver for øvrig en rekke observasjoner Malthus gjorde under sin rundreise i Norge denne sommeren. Blant annet at en av grunnene til den lave befolkningsveksten i Norge var den lange militærtjenesten, som hindret de innkalte i å gifte seg tidlig og således stifte altfor barnerike familier.